

Дмитро КОНДРАТОВ,

кандидат юридичних наук, доцент, помічник проректора
з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5426-4878>
e-mail: d.kondratov@khai.edu

Костянтин ШЕВЕЛЕВ,

кандидат юридичних наук,
провідний фахівець відділу внутрішнього аудиту
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3501-5021>
e-mail: shevelevk982@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.58>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ З ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ПРО ОБОВ'ЯЗКИ БАЛАНСОУТРИМУВАЧА ПРИМІЩЕНЬ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Анотація: Здійснено спробу розглянути окремі моменти судових проваджень при вирішенні спорів з питань організації дотримання вимог законодавства щодо визначення права власності, створення, використання, утримання та реконструкції фонду захисних споруд цивільного захисту, планування та організації роботи з дообладнання або спорудження в особливий період підвальних та інших заглиблених приміщень для укриття населення, прав та обов'язків суб'єктів господарювання, на балансі яких вони перебувають.

Загалом стан розгляду судами позовних проваджень можна вважати позитивним, проте, у окремих випадках, залишаються непоодинокі факти ухвалення судами першої та другої інстанцій необґрунтованих рішень, що потребує аналізу та узагальнення судової практики з вказаної категорії справ.

Ключові слова: захисні споруди, цивільний захист, особливий період, суб'єкти господарювання, судові рішення, позовні вимоги.

Збройна агресія російської федерації проти України, яка розпочалась ще у 2014 році, поставила перед нашою країною низку неординарних викликів як у сфері виконання позитивних зобов'язань щодо забезпечення основоположних прав і свобод (на життя, особисту недоторканність, власність, освіту тощо) наших громадян, так і у сфері збереження державності як такої. У такій ситуації закономірним є питання про формування та реалізацію стратегії захисту від системних загроз воєнно-політичного і пов'язаного з ним характеру. Так, статтею 27 Конституції України визначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини [1].

Цивільний захист України є державною системою органів управління, сил і засобів, що створюється для організації та забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру.

Основною метою функціонування єдиної системи цивільного захисту є забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту у мирний час та в особливий період.

На підставі Женевських конвенцій 1949 року щодо захисту жертв війни, військовополонених і населення на територіях бойових дій, Кодексу цивільного захисту України, Положення про єдину державну систему цивільного захисту, утворено державну систему цивільної оборони, яка виступає важливою складовою національної безпеки [2, 3].

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24.02.2022 (з подальшими змінами) в Україні введено воєнний стан [4].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про оборону України» оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх складових сектору безпеки і оборони України, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, при

необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройної агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони [5].

Належна організація та функціонування цивільного захисту в Україні в умовах зовнішньої агресії та існування реальної загрози життю та здоров'ю мирного населення України є життєво необхідною.

Так, за даними, які містяться у відкритих джерелах, з початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну від обстрілів окупантів загинуло понад 10 тисяч цивільних осіб, ще понад 15 тисяч отримали різного роду поранення.

Зокрема, станом на липень 2025 року зафіксовано понад 34 тисячі обстрілів території нашої держави з боку ворога, які вразили понад 51 тисячу цивільних об'єктів – житло, інфраструктуру тощо.

Таким чином, цивільне населення має бути забезпечене місцями укриття від обстрілів, якими, виходячи з положень ст. 32 Кодексу цивільного захисту України, виступають захисні споруди цивільного захисту, зокрема до них відносяться пристосовані сховища та укриття [2].

Водночас, окремими суб'єктами господарювання допускаються факти утримання захисних споруд цивільного захисту у обмежено готовому для використання стані та невжиття уповноваженими органами належних заходів щодо зобов'язання балансоутримувача привести захисні споруди у стан готовності до їх використання.

Так, наприклад, за даними структурних підрозділів прокуратури Харківської області у 2023 році, на території «Особа1» у м. Харкові, перебувають захисні споруди цивільного захисту населення (у т.ч. протирадіаційні укриття) площею 490 кв.м. та місткістю – 410 осіб.

Відповідно до ч. 5 ст. 32 Кодексу цивільного захисту України порядок створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту, включення об'єктів до складу та виключення таких об'єктів з фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку визначається Кабінетом Міністрів України [2].

Утримання захисних споруд цивільного захисту у готовності до використання за призначенням покладається на суб'єктів господарювання, на балансі яких вони перебувають, за рахунок власних коштів, що передбачено п. 8 ст. 32 Кодексу цивільного захисту України та п. 9 Порядку створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138 [2, 6].

Разом з тим, посадовими особами центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки, було встановлено, що «Особа1»,

усупереч зазначеним вимогам законодавства не забезпечено обслуговування технічного стану приміщень та готовності до укриття населення, у зв'язку з чим, вказані захисні споруди цивільного захисту оцінюються як не придатні для укриття населення.

Таким чином, через неодноразове невиконання суб'єктом господарювання приписів Державної служби України з надзвичайних ситуацій про усунення порушень, одним із структурних підрозділів прокуратури Харківської області було подано позов до суду про зобов'язання відповідача усунути порушення вимог законодавства та вжиття заходів щодо приведення захисної споруди у стан готовності для використання.

Проте, рішенням суду першої інстанції у задоволенні позовних вимог прокурора було відмовлено з підстав того, що фактичне перебування споруди цивільного захисту на території відповідача не покладає на останнього обов'язків балансоутримувача, оскільки вказане майно, у процесі приватизації не увійшло до статутного капіталу товариства, чи його основних фондів. Крім того, за даними Ко мунального підприємства «Харківське міське бюро технічної інвентаризації» Харківської міської ради, на захисну споруду цивільного захисту, обліковується окрема інвентаризаційна справа.

Ухвалою суду апеляційної інстанції, позовні вимоги прокурора залишені без задоволення, рішення районного суду – залишено без змін.

Проте, у подальшому, постановою Касаційного цивільного суду Верховного Суду України, рішення суду першої інстанції було скасовано з одночасним задоволенням позовних вимог прокурора у повному обсязі на підставі того, що судами не враховано положення ст. 19 Кодексу цивільного захисту населення, Постанови КМУ № 138 від 10.03.2017 відповідно до яких, балансоутримувачами виступають власники, користувачі, юридичні особи, на балансі яких перебувають об'єкти фонду захисних споруд (у тому числі ті, що не увійшли до їх статутних капіталів у процесі приватизації (корпоратизації)).

Аналогічні ситуації неодноразово виникали під час розгляду позовних заяв прокурорів Корецьким районним судом Рівненської області, Новобаварським судом м. Харкова, Господарським судом Хмельницької області, та багатьма іншими.

Загалом, слід зауважити, що відсоток незадоволення позовних вимог державних органів, про усунення балансоутримувачами порушень та приведення у належний технічний стан захисних споруд судами першої та другої інстанцій є достатньо значним з причин різночитання судами норм законодавства.

Таким чином, необхідно, невідкладно вжити заходів, відповідно до вимог ч. 2 ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо аналізу та узагальнення судової практики при

розгляді позовних заяв вказаної категорії з метою однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій та забезпечення судів методичною інформацією з питань такого правозастосування. Адже факти зволікання суттєво впливають на забезпечення готовності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту об'єктів критичної інфраструктури до виконання завдань цивільного захисту в особливий період, зокрема у воєнний час, з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.11.2025).
2. Кодекс цивільного захисту України: закон України від 02.10.2012 № 5403-VI // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 17.11.2025).
3. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.11.2025).
4. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 17.11.2025).
5. Про оборону України: закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 17.11.2025).
6. Деякі питання використання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2017 № 138 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.11.2025).
7. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // База даних

«Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 17.11.2025).

8. Про приватизацію державного і комунального майна: закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text> (дата звернення: 17.11.2025).

9. Про управління державним майном, яке не увійшло до статутних капіталів господарських товариств у процесі приватизації, але перебуває на їх балансі: наказ Фонду державного майна України та Міністерства економіки України від 19.05.1999 № 908/68 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0414-99#Text> (дата звернення: 17.11.2025).

D.Kondratov, K.Shevelev

Specifics of judicial practice in disputes over the transfer or sale of civil defense shelters.

Abstract: An attempt has been made to consider individual aspects of legal proceedings in resolving disputes on the organization of compliance with the requirements of the legislation on determining ownership, creation, use, maintenance and reconstruction of the fund of civil defense protective structures, planning and organization of work on the retrofitting or construction of basements and other underground spaces for sheltering the population during a special period, the rights and obligations of business entities on whose balance sheet they are located.

In general, the state of consideration of claims by courts can be considered positive, however, in some cases, there are still frequent facts of unfounded decisions by courts of first and second instance, which requires analysis and generalization of judicial practice in this category of cases.

Keywords: protective structures, civil defense, special period, business entities, court decision, claims.

Зразок для цитування:

Кондратов Д., Шевелев К. Окремі аспекти судової практики з вирішення спорів про обов'язки балансоутримувача приміщень захисних споруд цивільного захисту. Пропліє права та безпеки, 2025. №8. С. 229-231. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.58>.